

Соціально-економічні функції всіх рівнів територіальної системи управління полягають у створенні умов, що забезпечують відтворення та раціональне використання ресурсів регіону, підтримання рівноваги соціальної, природної та економічної систем. Розподіл функцій між органами управління адміністративними територіями різного рівня та перехід до управління, що базується на принципах самостійності та самофінансування територій різного рангу, означає відмову від поділу за рівнями адміністративного вертикального підпорядкування та затвердження їх повної рівноправності в рамках реалізації функцій, що властиві кожному рівню. Питання підпорядкування повинно бути вирішено однозначно для всіх структур; підпорядкованість прийнятому законодавству.

Необхідною умовою, яка потрібна для того, щоб забезпечити реалізацію функцій, повноважень кожного рівня територіальної системи управління, є наявність економічної бази, що охоплює природні ресурси, державну та комунальну власність і служить джерелом доходів.

Структура власності кожного рівня визначає цілісність кожного територіально-адміністративного утворення, сукупність його функцій та повноважень. Тому при розмежуванні прав власності між різними рівнями управління необхідно виходити з вимоги відповідності між функціями управління та економічною базою даного рівня управління. Таким чином, взаємодія різних видів територіальної системи управління повинна враховувати: економічну самостійність та відповідальність кожного регіону в рамках встановленої компетенції; прийняття єдиних рішень з одних і тих же питань на основі домовленостей.

IV. Висновки. Враховуючи регіональні особливості, а також розвиток світового сільського господарства та формування продовольчого фонду, стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України вимагає теоретичного обґрунтування щодо вирішення проблеми формування продовольчих ресурсів, які б, з одного боку, відповідали принципам її суверенітету, а з іншого – не створювали протиріччя інтеграції у світову економіку. Також не можна не відзначити і можливість формування непродовольчих комплексів, де сировинною базою є галузі сільського господарства і зачіпаються проблеми економічної безпеки держави. Продовольча безпека регіонів, як і держави в цілому, може забезпечуватися на основі запропонованих наукових розробок, реалізації інноваційних проектів та розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектора економіки України.

Процес інноваційного розвитку має дві головні складові реалізації інноваційних проектів і розвиток інноваційного потенціалу. В даний час необхідна оцінка стану інноваційного потенціалу України та сільського господарства, зокрема. Відсутність інноваційної культури суспільства – одна з головних причин інноваційної стагнації.

Джерела та література:

1. Гайдуцький П. І. Земельна реформа, сучасний стан, особливості і завдання / П. І. Гайдуцький // Урядовий кур'єр. – 1995. – 17 січня. – С. 6-7.
2. Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики) : монографія / М. В. Гладій; НАН України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 1998. – 294 с.
3. Саблук П. Т. Аграрна реформа: стан і напрямки розвитку / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2000. – № 4. – С. 3-5.
4. Онищенко О. М. Сучасний стан формування аграрної політики: особливості та проблеми / О. М. Онищенко, В. В. Юрчишин // Економіка України. – 1997. – № 9. – С. 4-15.
5. Саблук П. Т. Розвиток аграрної економічної науки та її завдання на сучасному етапі здійснення аграрної політики України / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 1996. – № 12. – С. 3-12.

Новіков Є.Ю.

УДК 338.246:632.11

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРИСКОРЕНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Актуальність проблеми. Забезпечення глобальної продовольчої безпеки на сьогодні є одним з найбільш актуальних питань міжнародної координації економічної політики, що пов'язано з зниженням об'ємів світового виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі в зв'язку з кліматичними змінами, і в той же час зростаючим споживанням продовольства, що переважно обумовлено зростом населення планети.

Вивчення проблеми продовольчої безпеки не є новим, в 70 – 90 роках ХХ ст. продовольчу безпеку почали розглядати переважно крізь призму наявності, стабільності, використання і доступу до продовольчих ресурсів. На початку ХХІ ст. завдання забезпечити високий рівень світової продовольчої безпеки стало пріоритетним напрямком діяльності ООН.

Постановка проблеми. Враховуючи все зазначене вище, мета даної статті зводиться до оцінки та аналізу стану глобальної продовольчої безпеки в умовах прискорених кліматичних змін, які дозволяють більш детально зрозуміти сутність впливу кліматичних змін на питання світової продовольчої безпеки.

Об'єктом дослідження виступає питання забезпечення глобальної продовольчої безпеки світу.

Предметом дослідження даної статті є оцінка та аналіз впливу кліматичних змін на ефективність забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Враховуючи сучасний характер досліджень глобальної продовольчої безпеки, найбільший науковий інтерес викликає аналіз чинників зміни клімату в контексті впливу на сучасну світову продовольчу безпеку.

Питання глобальної продовольчої безпеки, як в цілому, так і в зв'язку з кліматичними змінами активно досліджуються вітчизняними та закордонними вченими: Лоббел Д.Б., М.Б. Бюрке, В.П. Фелкон, Клайн. В.Р. Ю.Одаренко, Щекович О.С., Гойчук О. І., Кочетков О. В., Марков Р. В., Лукінов І. І. та іншими.

Однак, незважаючи на такий значний інтерес з боку наукової спільноти до проблеми глобальної продовольчої безпеки, більшість досліджень орієнтована на аналіз багатьох чинників продовольчої безпеки і лише незначна кількість досліджень присвячена впливу глобальних кліматичних змін на проблеми глобального забезпечення продовольчої безпеки.

Мета роботи розглянути основні теоретичні та методологічні підходи щодо забезпечення глобальної продовольчої безпеки в умовах прискорених кліматичних змін, розглянути ймовірні наслідки та подальший розвиток кліматичних змін в контексті продовольчої безпеки, проаналізувати статистичні данні щодо кліматичних змін, та їх впливу на питання світової продовольчої безпеки.

Варто зазначити, що трактування поняття продовольчої безпеки дуже різноманітне. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН ФАО наводить наступне тлумачення поняття продовольчої безпеки - «коли існує ситуація де всі люди, у будь який час, мають фізичну, соціальну та економічну можливість доступу до безпечної та поживної їжі, що відповідає їх потребам для активного та здорового життя» [1]. Це визначення складається з доступності, стабільності, та використання продовольчих ресурсів.

Національний інститут стратегічних досліджень України наводить таке визначення продовольчої безпеки – «це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток» [2].

Б.А. Чернякова визначає продовольчу безпеку «як забезпечення життєво важливими продуктами харчування з власних джерел та їх доступність для всіх, в об'ємах та асортименті, максимально задовольняючий необхідні та корисні потреби»[3].

В останнє десятиліття продовольча проблема настільки загострилася, що мова йде не про продовольчу безпеку, а про продовольчу кризу. Країни світу доцільно умовно поділити на три групи в контексті відношення до продовольчої безпеки:

- імпорто-орієнтовані країни – це країни, що переважно забезпечують свою продовольчу безпеку за рахунок іноземних поставок продовольства, ще їх можна назвати «продовольчо-залежними»;

- експорто-орієнтовані країни – це країни, які володіють достатньою кількістю ресурсів та потужністю, щоб водночас забезпечити власну продовольчу безпеку, та ще експортувати частину продовольчі товари та сировину іншим державам;

- достатні країни, що мають змогу за всіма показниками забезпечити продовольчу безпеку за рахунок власного виробництва, ресурсів та потужностей.

Як зазначають дослідники на продовольчу безпеку впливає ряд чинників, в першу чергу це:

- рівень розвитку та стабільності сільськогосподарського виробництва;

- доходи та якість харчування населення;

- рівень забезпеченості продовольчими ресурсами;

- об'єми продовольчих запасів;

- виробничий потенціал сільського господарства;

- ступінь екологізації, якість аграрної та харчової продукції тощо.

Виходячи з того, що забезпечення продовольчої безпеки питання глобальне, а не лише національне, варто відзначити, що діяльність пов'язану з глобальною продовольчою безпекою вирішують понад 30 міжнародних установ. Провідними міжнародними організаціями в цій сфері є спеціалізовані установи ООН ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку, ВІПР (Всесвітня продовольча рада), Світова продовольча програма – спільний орган ООН та ФАО, створений для надання продовольчої допомоги.

В останні роки, простежується тенденція до посилення екологічного аспекту продовольчої безпеки, що переважно обумовлено обмеженою кількістю природних ресурсів та необхідністю переходу на нову систему господарювання – природоохоронну. Що пов'язано з таким глобальним явищем, як зміна клімату. Процес кліматичних змін значною мірою впливає на сільськогосподарське виробництво продуктів харчування, та безпосередньо впливає на виробництво продовольства, через агроекологічні зміни відбувається перерозподіл доходів і таким чином, змінюється попит на сільськогосподарську продукцію. Температурні зміни та опади пов'язані з викидами парникових газів, вносять зміну у продовольчі можливості землі. Велике значення мають негативні перспективи розвитку шкідників та нові захворювання через зміну клімату, що у перспективі може негативно відобразитися на рослинах та тваринах (пташиний грип). Продовольча безпека може опинитися під загрозою в наслідок поганій гігієни, що походить з нестачі прісної води, або невеликий термін зберігання продуктів харчування в силу глобального потепління та аномально високих температур.

У різних сферах господарства кліматичні зміну можуть завдати різні негативні наслідки. Так у тваринництві зміни клімату призведуть до зростання потреби у воді, це пов'язано з зростання температурного режиму отже і ростом потреби тварин у воді. Також негативний вплив матимуть тепловий удар і як результат зниження продуктивності та рівня народжуваності [4].

Повені та посухи порушують синхронізацію між запиленням і цвітінням культур, що призведе до втрати продовольства та гибелі рослин [5].

Відносно водних екосистем, то кліматичні зміни вплинуть значною мірою на популяцію видів, що існують у закритих озерах тощо. На водну екосистему, їх флоту та фауну, приходиться найбільша доза викидів вуглецю та азоту на Землі.

Зміни клімату можуть впливати на стабільність виробництва та зрощування продуктів харчування крізь призму посух та повеней. Через такі екстремальні кліматичні зміни дуже багато врожаю втрачається, що тягне за собою відсутність достатньої кількості продовольства та систематичне зростання цін на продукти харчування тощо.

За даними Міжнародної групи експертів з питань кліматичних змін ООН у 21 столітті середня температура поверхні Землі зростає від 1.1 до 6.4 °C за Цельсієм, що стане причиною повеней, посух тощо, і таким чином негативно вплине на врожай сільськогосподарської продукції. Одним з головних чинників, що впливають на кліматичні зміни є викиди парникові викиди, а саме вуглекислий газ (CO₂) та метан (CH₄). За останніми даними концентрація цих шкідливих газів в атмосфері Землі збільшилася на 31% та 149% відповідно, в порівнянні з їх кількістю на початку промислової революції. Близько половини всіх парникових газів, одержуваних у ході господарської діяльності людства, залишаються в атмосфері. Близько трьох чвертей всіх антропогенних викидів парникових газів за останні 20 років стали результатом видобутку і спалювання нафти, природного газу і вугілля. Велика частина інших викидів викликана змінами ландшафту, в першу чергу вирубкою лісів [6] [7].

Незважаючи на міжнародні обов'язки по зменшенню шкідливих викидів середньорічна температура все одно зростає. Головним стримуючим чинником відносно викидів шкідливих викидів є Кіотський протокол. Представляє собою міжнародну угоду про обмеження викидів в атмосферу шкідливих парникових газів. Головна мета цієї угоди стабілізація рівня концентрації парникових газів в атмосфері, який не допускав небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему планети [8].

Саме тому необхідна адаптація до нових кліматичних умов, цей процес вже розпочато, з 2008 року вже почали обговорювати питання адаптації на Міжнародному симпозиумі з питань зміни клімату та продовольчої безпеки у Південній Азії, на Міжнародному семінарі з адаптації до кліматичних змін у сільському господарстві у Західній Африці у 2009 році; Зміни клімату та продовольча безпека у Східній Європі у 2011 році тощо. Всі ці заходи направлені на пошук діючого способу подолання продовольчої безпеки саме в контексті зміни клімату.

Однією з найвпливовіших світових організацій є ФАО. Головна діяльність організації це інформаційне забезпечення, інформація щодо розвитку у сфері сільського господарства. Організація обмінюється досвідом у сфері формування сільськогосподарської політики, планування, підготовки законодавчої бази та формування стратегії розвитку та підтримки АПК та зниження голоду. Інформаційні ресурси ФАО використовуються у багатьох проєктах. Для їх виконання залучається фінансова підтримка розвинених держав, банків розвитку тощо.

Близько 40 років свого існування ФАО сприяє розповсюдженню інноваційних програм по боротьбі з сільськогосподарськими шкідниками. Значна кількість фермерів ознайомилися з процесом моніторингу екосистем і таким чином, можуть контролювати появу шкідників, отже можуть звести до мінімуму використання хімічних речовин.

ФАО також проводить політику технічної допомоги відносно до фермерів, а саме допомагає нарощувати продовольчий потенціал. Перше що необхідно зробити для адаптації до кліматичних змін це зменшити вразливість відносно до змін клімату, у цьому контексті адаптація тісно пов'язана із управлінням ризиками.

На сьогодні діє проєкт ФАО, що було затверджено у Бангладеш, який полягає в тому, що на місцевому рівні впроваджуються заходи з удосконалення агрономічного управління, диверсифікація прибутків, пропаганда знань та рекомендації щодо методів введення адаптації до сільськогосподарської діяльності. Використання кліматичних даних та прогнозів дозволяє підвищити рівень ефективності систем сільського господарства та підвищити їх стійкість до кліматичних змін.

Дуже багато країн вже зіткнулися з наслідками зміни клімату, це переважно нерегулярність та непередбачуваність опадів, велика кількість повеней та посух. За даними, що наводить науково-дослідницький центр з епідеміології та стихійних лих «в останні десятиліття кількість стихійних лих збільшилася на 7.5% на рік». У серпні липні 2010 року, наприклад, аномальний рівень мусонних дощів став наслідком масштабної повені у Пакистані, площа якої досягла розмірів держави Італія. У результаті повені загинуло більш ніж 1500 чоловік та постраждало близько 20 млн. чоловік, було знищено гектари сільськогосподарських культур. Очікується, що до 2015 року число постраждалих від стихії людей сягне 375 млн. на рік. За експертними оцінками до 2050 року масштаби голоду збільшаться на 10-20%, а кількість дітей, що не отримали належне харчування зростає на 21% або дорівнюватиме 24 млн. чоловік. [9]

Наслідки зміни клімату поширюватимуться не рівномірно з географічної точки зору, і найбільш вразливими регіонами будуть ті, в яких відсутність продовольчої безпеки відчувається особливо сильно. Це переважно регіони Африки на Південь від Сахари та регіон Південної Азії, де спостерігається найбільший рівень недоїдання на планеті [10].

Лише у Африці 650 млн. людей живуть за рахунок незрощуваного землеробства, все існуючи в умовах з нестачею продовольства та питної води і всі ці проблеми погіршаться зі зміною клімату. Орієнтовно до 2025 року буде втрачено дві третини земель придатних для землеробства за оцінками ФАО.

Таким чином, подальші кліматичні зміни спричинять зниження рівня світової продовольчої безпеки, в цьому контексті значну роль почнуть відігравати конфлікти, підґрунтям для яких стане продовольча безпека, захоплення нових придатних для землеробства територій тощо. Врожайність культур та продуктивність тваринництва постраждає не тільки від зміни клімату, але і від ефекту, що цей процес вплине на екосистеми та порушить рівновагу між сільськогосподарськими культурами та запилювачами, шкідниками та їх природними ворогами. Зміна оточуючого середовища, температури, вологості призведе до розповсюдження тварин-шкідників та рослин-шкідників, а також нових захворювань, тварин та рослин тощо.

Безперечно, кліматичні зміни вплинуть на використання продуктів харчування. Перманентне зростання цін на продовольство і питну воду можуть призвести до загострення проблеми недоїдання, і також підвищенню ризиків антисанітарії та здоров'я. Захворювання будуть з'являтися в регіонах де раніше не спостерігалися, що в свою чергу призведе до поширювання інфекційних захворювань. Систематичне недоїдання призведе до зниження рівня працездатності та зменшенню прибутків.

За даними Міжнародної сільськогосподарської організації світові ціни на продовольчі товари б'ють світові рекорди, індекс цін досяг найвищого рівня в 231 пункт на 2011 рік. Індекс цін на зернові зріс на 3% у січні в порівнянні з груднем 2010 року, і становив 245 пунктів, але все ж таки не досягнув рівня показників 2008 року на 11%. Індекс цін на олійні культури піднявся на 5.6% до 278 пунктів і наблизився до рекордного рівня червня 2008 року, ціни на молочні продукти склали 221 пункт у січні, тобто спостерігається тенденція до росту, на 6.2% порівняно з груднем, але все ще залишається на 17% нижче пікових значень в листопаді 2007 р. Стійкий світовий попит на молочні продукти на тлі звичайного сезонного спаду виробництва в південній півкулі продовжив зміцнювати ціни на молочні продукти. Індекс цін на цукор дорівнював 420 пунктів в січні 2011 року, тобто виріс на 5.4% порівняно з груднем 2010-го. Загалом, світові ціни на цукор, залишаються високими завдяки напруженості в питаннях поставок.

Висновки. Загалом глобальна продовольча безпека в контексті зміни клімату сприяє появі нових загроз і в той же час впливає на зростання індивідуальної вразливості людей, суспільства та держав в цілому. Форсована деградація природних ресурсів в комбінації з екстремально високими та низькими температурами, повенями та посухами обумовленими глобальними змінами клімату, призведе до виснаження природних ресурсів планети і до неможливості забезпечення повноцінної продовольчої безпеки.

Таким чином, проблема глобальної продовольчої безпеки в контексті кліматичних змін набуває дедалі серйознішого значення через безліч причин. Забезпечення світової продовольчої безпеки повинно стати головним пріоритетом державної політики, включаючи широкий спектр національних, економічних, соціальних, демографічних та екологічних факторів. Але, як показують дослідження, одним з головних факторів є екологічний фактор, а саме кліматичні зміни, які призводять до втрати врожаїв по всій планеті, через аномально високі та низькі температури, що тримаються у регіонах де це їм не властиво, розповсюджене явище посух та повеней, які завдають нищівної шкоди для землеробства та скотарства. Саме фактор кліматичних змін, реально загрожує продовольчій безпеці у глобальному вимірі, і потребує негайного вирішення.

Джерела та література:

1. Римська декларація з всесвітньої продовольчої безпеки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rau.su/observer/N3-4_97/019.htm.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень України : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/rozdil/rozd11.htm>.
3. Черняков Б. А. Политика продовольственной безопасности зарубежных стран и интересы России / Б. А. Черняков // Экономика сельского хозяйства и перерабатывающей промышленности. – 2002. – № 5.
4. Генетические компоненты теплового удара у свиней в заключительной стадии откорма: развитие функции тепловой нагрузки / Б. Зумбах, И. Мизгаль, С. Цуруга, Х. П. Санчес, М. Азайн, В. Херринг, Дж. Холл, Т. Лонг, Кульбертсон // Журнал наук о животных. – М., 2008. – № 86. – С. 2082-2088.
5. Кйоль М. Возможное воздействие изменения климата на опыление растений / М. Кйоль, А. Нильсен, Н. К. Стенсет. – Рим, 2011.
6. Climate Change and Biodiversity. IPCC Technical Paper V — April 2002 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_technical_papers.shtml.
7. Climate Change 2001: The Scientific Basis : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.grida.no/publications/other/ipcc_tar/?src=/climate/ipcc_tar/wg1/006.htm.
8. The United Nations Framework Convention on Climate Change : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1353.php
9. Martin Parry. Assessing the costs of adaptation to climate change : [Електронний ресурс] / Martin Parry. – Режим доступу : <http://pubs.iied.org/pdfs/11501IIED.pdf>.
10. Schlenker and Lobell. Robust Negative Impacts of Climate Change on African Agriculture // Environmental Research Letters. – 2010. – № 5.